

Received / Geliş
26.07.2017

Article History
Accepted / Kabul
30.07.2017

Available Online / Yayınlanma
15.08.2017

FACEBOOK NARRATORS ANALYZES AND SOLUTIONS FOR SOME HADITH PROBLEMS

FACEBOOK RÂVİLERİNDE HADİS PROBLEMLERİNE DAİR BAZI
TESPİTLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ¹

İbrahim TOZLU²

Abstract

It is the most natural right for Muslims to express commitment to their prophet through social media. However, as experienced, with the construction of Islamic society, to share hadiths as a search product through social media causes many religious and intellectual problems. The result is that the "hadiths" can not be understood as they are, and they have different consequences in society. Because religion requires mental, intellectual, and scientific acceptance by its members. Hadith shares we often witnessed on social media are in fact, the religious and intellectual structure of the society is an example of the most up-to-date problems of social life. How healthy are these shares? Is it focused on problems or solutions? What kind of religion / prophet is formed in the mind of the Muslim? To be able to avoid social media problems through religion, is to gain the consciousness the "systematic approach to hadith". Because it is one of the most important problems of the Islamic society today to take the hadith as it is without considering it in its own terms and in the context of its cultural values.

Keywords: Facebook, hadith, narrator, systematic approach, solution, media.

Özet

Bir Müslümanın sosyal medya aracılığıyla peygamberine bağlılığını ifade etmesi elbette en doğal hakkıdır. Ancak İslam toplumunun inşasıyla başlayan süreçte tecrübe edildiği gibi, günümüzde hadislerin sosyal medya üzerinden bir arayış ürünü olarak paylaşılması, birçok dini ve fikri probleme sebep olabilmektedir. Bunun sonucu "Hadisler", gereği gibi anlaşılammakta ve toplumda farklı neticeler doğurmaktadır. Zira din, müntesipleri tarafından akli, fikri ve ilmi kabul gerektirir. Sosyal medyada sıklıkla tanık olduğumuz kimi hadis paylaşımları, aslında toplumun dini ve fikri yapısını ilmek ilmek örmekle sosyal hayatın en güncel problemlerine örnek teşkil eder. Bu paylaşımlar ne denli sağlıklıdır? Bir problem veya çözüm odaklı mıdır? Müslümanın zihninde nasıl bir din/peygamber olgusu meydana getirmektedir?

Din üzerinden yürütülecek veya kurgulanacak olası sosyal medya problemlerinin önüne geçebilmek "Hadise Sistemik Yaklaşım" bilincini kazandırmakla mümkün görülebilir. Zira hadisleri kendi şartları içinde ve kültürel değerleri bağlamında değerlendirmeye tabi tutmadan olduğu gibi almak hatta topluma mal etmek, İslam toplumunun bugün en önemli sorunlarından biridir.

Anahtar Kelimeler: Facebook, Hadis, Râvi, Sistemik Yaklaşım, Çözüm, Medya.

¹ Bu çalışma, 18-20 Mayıs 2017 tarihleri arasında Alanya Alaeddin Keykubat Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

² Yrd. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi İlahiyat Fak. Hadis ABD Öğretim Üyesi, (tozluibrahim@hotmail.com).

GİRİŞ

Bu makalede “Facebook Râvilerinde Hadîs Problemlerine Dair Bazı Tespitler ve Çözüm Önerileri” adıyla bazı temel başlıklar çerçevesinde Facebook kullanıcılarının dinî konulara dair paylaşımları irdelenecek, analizleri üzerinde durulacaktır.

“Facebook” Mark Zuckerberg adlı bir öğrenci ile bir grup arkadaşı tarafından 2004 Nisan ayı itibariyle kurumsal bir yapıya kavuşmuş, on üç yaş ve üstü üye kabul eden bir paylaşım sitesidir.³ İnternet ortamında en popüler 500 site arasında üçüncü sırada yer almaktadır. Bu sitede ziyaretçi başına tahmini geçirilen sürenin 10 saatten fazla olduğu ifade edilmekte, siteye bağlanan diğer sitelerin toplam sayısı ise 6.986.620 olarak verilmektedir.⁴ Bu yönüyle Facebook, dünyanın en yaygın kullanılan sosyal medya ağı olma özelliğini elinde tutmaktadır.

“Facebook Râvileri” derken aslında burada bir ironi vardır; râvinin taşınması gereken özelliklerine karşın yüklenmediği bir özelliği üstlenmesi söz konusudur. Zira hadis ilminde haberi aktaran kişi yani râvî, hadisleri aktarırken sıkı bir denetime tabi tutulur. Oysa günümüz sosyal medyasında aktarım yapan bir “Facebook Râvisi”, hadisleri denetimsiz olarak aktarmayı -bir Müslüman adına söylersek- dinî bir görev olarak kabul etmektedir. Dinî bir konunun aktarımı hiç kuşkusuz sadece Facebook’a özgü değildir. Daha geniş anlamda interneti kapsar. Ancak biz, “Facebook Râvileri” derken biraz daha yaygın paylaşım vurgusu yapmak istedik. İnternette dinî bir bilgiyi naklederken paylaşımcının bu göreve yetkin olup olmadığı, dinî bilgiyi aktarmanın onun görevi kabul edilip edilmediği ve bu konuda neden kendini yetkin kabul etmek gerektiği hatta naklettiği bilginin ne kadar güvenli veya bağlayıcı bulunduğu hiç kuşkusuz sorgulanmalıdır.

Günümüzde dini argümanlarla yapılan sosyal medya paylaşımlarının, dikkat çekmek istediğimiz bazı problemlerin doğuşunu hızlandırdığını bu çalışmayla ifade etmek isteriz. Zira günümüzde bazı Müslümanların, dini anlatma ve yayma gayreti içinde İslâmî eğitim kurumlarından daha baskın bir yol tuttuğu ve bunu sosyal medya aracılığıyla hızlandırdığı inkâr edilemez.

Ne yazık ki ülkemizde medya yoluyla dinin öğretilmesi kurumsal bir politika haline gelmemiştir. Bu maksatla tertip edilen bilimsel ve sosyal faaliyetler yok denecek kadar azdır. Hâlbuki üniversite düzeyinde özellikle Amerika’da “Din ve Medya” kuruluşları “The Center for Religion and Media”, “The Center for Media, Religion and Culture” adıyla dikkat çekmektedir.⁵ Ülkemizde İlahiyat Fakülteleri ile Diyanet Câmiası var ise de “Facebook Râvileri” daha yaygın bir etkiye sahiptir. Ne yazık ki çok sayıda Müslüman, İslâm dinine mensubiyetten kaynaklanan -iyimser bir yaklaşımda bulunarak ifade edersek- paylaşımda bulunmayı dinî bir vazife kabul etmektedir. Bunun bir yansıması olarak toplumun bazı kesimleri, sosyal medyada hadislere karşı kontrolsüz bir yaklaşımda bulunabilmektedir. Ancak bu durum hadislerin gereği gibi anlaşılmadığını hatta karşıt görüşlerin daha baskın olduğu izlenimini vermektedir.

Hadisler ilk tedvîn edildiği hicri 80 - 100 (Miladi 699 - 719) yıllarından itibaren çok ciddi olarak ele alınmış ve tartışılmıştır. Yüzyılları aşan bu süreçte Ehli hadis, Ehli re’y ve Mu’tezile gibi mezhepler ortaya çıkmıştır. Günümüzde bu süreçlerin göz ardı edilerek, İslâm âlimlerinin metodlarının gözden geçirilmeden dinî metinlerin tartışılması, İslâm âlimlerinin tartıştığı hususların yeni keşfedilmiş gibi gündeme gelmesi metodolojik bir fayda sağlamayacaktır. Özellikle oryantalistlerin salt akla güveni öne çıkartıp Pozitivist düşüncüyü hâkim kılmalarına karşın önlem alınması gerekir. Oryantalistlerin isnâda karşı olmalarının arkasındaki gerçek sebep, hadisleri

³ Ayan, Buğra, *Sosyal Ağlar Tarihi*, s. 9, Abaküs Yayınları, Ankara, 2016.

⁴ Bkz. <http://www.alex.com/topsites>.

⁵ Bkz: www.crmnyu.org; www.colorado.edu/cmrc/; <https://crcc.usc.edu/>.

nakleden âlimlerin devre dışı bırakılmasıdır. Hadîslerin Hz. Peygambere (s.a.s) aidiyetinde sadece isnâdın incelenmesi analiz ve tenkidinin yapılması ne denli tek çıkar yol değil ise, sadece metnin tenkide esas alınması da yanlıştır.

Ayet ve hadislerden hüküm çıkartmak sistematik bir eğitim almayı gerektirir. Türkiye’de dinin, sistematik olarak öğretildiği yerlerin başında Diyanet İşleri Başkanlığı ile Üniversiteler bünyesinde yer alan İlahiyat kurumları gelmektedir. Bir de bunların dışında sistematığı denetimden uzak klasik eğitim veren ancak resmi görülmeyen medreseler bulunmaktadır. Burada şu tespiti yapmakta fayda görüyoruz: Ne yazık ki Türkiye’de dine dair öğretim metodu nitelik bağlamında hala tartışılmakta ve dini öğrenme arayışı devam etmektedir. Bu arayışın ivedilikle çözülmesi gerekir. Buna mukabil ülkemizde yaşayan Müslümanların İslâm kimliğinden uzaklaştığı söylenemez. Toplumumuzda İslam dini egemendir ve çoğunluğun inancıdır. Bu, oldukça dikkat çekici bir durumdur. Ancak burada istatistikî bir bilgi vermekten ziyade şu tespitte bulunmak isterim. Ülkemizde bir yandan dine dair bilgiler politika haline gelmemekte ve hukukî yönü tartışılmakta ama diğer taraftan internet ve sosyal medyada kişiler, dinî konulara dair istediği gibi paylaşımlarda bulunabilmektedir. Hiç kuşkusuz bu paylaşımlar toplumu dinî anlamda yönlendirmekte, fertlerin sosyal ve dinî gelişimlerini tetiklemektedir. Bu, göz ardı edilmemelidir. Zira bu bağlamda halkın dinî alanda sosyal değişime maruz kalacağı veya etkileneyeceği aşîkârdır. Bu değişimin sosyal gözlem alanlarından biri yukarıda ifade edildiği gibi geniş bir kullanıcı kitlesine sahip olan Facebook paylaşımlarıdır.

Sosyal Medya Ticaret ve Mezhep Ağları

Günümüzde bir Müslümanın sosyal medya aracılığıyla peygamberine bağlılığını ifade etmesi elbette en doğal hakkıdır. Ancak toplumun inşasıyla başlayan ve yukarıda işaret edildiği üzere mezheplerin oluşumu ve hadislerin tedvini zamanlarında görüldüğü gibi -denetimsiz şekilde- hükümler çıkartılarak hadislerin paylaşılması, üzerinde durulması gereken en önemli konudur. Zira bu durum dinî ve fikrî alanda birçok toplumsal tepkilere yol açabilmektedir. Bu denetimsiz ve ilmî açıdan yetersiz paylaşımlarla “Hadisler” yani İslâm Peygamberinin sözleri gereği gibi anlaşılammakta ve halkımız üzerinde farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Hatta bazı hadisler, toplumun düşünsel yapısına sistematik bir değer katmadığı iddiasıyla reddedilmektedir. Hâlbuki dinin temel ilkeleri, müntesipleri tarafından aklı, fikrî ve ilmî bir kabullenme gerektirir.

Sosyal medya kullanıcılarının Snapchate, Instagram, Whatsapp, Messenger, Twitter ile Facebook kullanımları ve her geçen gün bunlara bir yenisinin eklenmesi, iletişim ağlarının ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Hiç kuşkusuz günümüz Facebook kullanıcıları, hadîs ilminde önemli bir yeri bulunan “Râvî” kavramından öte farklı bir özellik göstermektedir. Bu tanımlamamız, sosyal medyada hadisleri nakleden ve onlardan sosyo-psikolojik sonuçlar çıkartanlar adına bir ironidir. “Facebook Râvîleri”nin kimi zaman hastalık, doğum, ölüm, evlilik, siyasi gelişmeler ile mübarek gün ve gecelerde duygu ve düşüncelerini hadislerle irtibatlandırması ve dinî fikirleri hadisler üzerinden paylaşması, bazı tespitlerin yapılmasını ve buna uygun çözümler üretilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu tür sosyal ağlar, adı üzerinde pek çok kişi arasında iletişim kurulmasını sağlamakta, yanlış veya doğru bilgilerin yayılmasını hızlandırmaktadır. Sıradan bir iletişim ve sosyal ilişkiler olarak makul görülse de dinî konuların bu ağlarda etkin paylaşımı şüphe götürmez bir gerçektir. Nitekim halkın İslâmî hassasiyeti dikkate alınarak internet ve TV’lerde, sosyal medya gruplarında baskın olarak dinî duyguların istismar edildiği ve ticari bir ağa dönüştüğü gerçeği ile karşılaşmaktayız.

Bu düşüncelerimizi bazı örneklerle açıklamak isteriz. Mesela internet ortamında “Çörek otunda ölümden başka her türlü hastalığa deva bulunmaktadır.”⁶ sahîh hadîsiyle istidlal ederek çörek otu yağı-kreminden ticarî bir pazar oluşturan sitelere⁷ rastlamak mümkündür. Buna karşın, yapılanların dinî olmadığı gerekçesiyle istidlâl edilen hadîsi uydurma kabul ederek dinî tebliğde kendini vazifeli görenler de vardır.⁸

Bir başka örnek imal edilen bir kefenin yanmadığı ve kişiyi kabir azabından koruduğu ile ilgili tartışmalardır.⁹ Bir diğeri ise hakkında sahîh hadîs olmadığı halde mezhep imamlarının kendi zamanlarındaki uygulamayı dikkate alarak fetva verdikleri satranç konusudur.¹⁰ Satranç oynamakla ilgili konu o kadar dikkat çekmiştir ki, Diyanet İşleri Başkanlığı sosyal medyadaki tartışmanın içine çekilmiş ve cevap/fetva vermek zorunda bırakılmıştır.¹¹

Bunları çoğaltmak elbette mümkündür: Regaip orucu¹², yüz rekâtlı Berat gecesi namazı¹³, üç aylar orucu veya namazı¹⁴, dilek duaları¹⁵ gibi...

Bu çalışmamızda bu örneklerden ikisi üzerinde durmak istiyoruz:

Birincisi: İlk sosyal medyadaki ticaret ağına örnek teşkil ettiğini düşündüğümüz “Namaz kılmayı öğreten seccade”dir. Namaz kılmayı öğreten seccade ile ilgili resmi satış sitesinde verilen bilgilerde reklamın oldukça masum bir görüntüsü dikkat çekmektedir.¹⁶

İlk etapta hiç bilmeyene öğretme gayesi ima edilmekte ancak kulağa takılan kulaklık, okunan dua ve ayetleri seslendireni dinlemekle namazın -gereği gibi- eda edilebileceği hem sitede hem de TV reklamında açıkça ifade edilmektedir. Reklam sözleri içinde “huşu içinde namaz kılınabileceği” vurgulanmakta ve kibleyi gösteren pusulaya dikkat çekilmektedir. Pusulanın, kıblenin tahvilini anlatan “(Merak etme) elbette seni, hoşnut olacağın kibleye çevireceğiz.”¹⁷ mealindeki ayetle delil getirilmesi (İstidlâl) oldukça manidardır. Bunun yanı sıra dinî bir dayanağı varmış gibi gül kokulu tespih, takke, örtü, zikirmatik, gül esansının hediye edilmesi (istinbât) ayrıca tenkide açıktır.

İnternet ortamında bir ürünün reklamının yapılması elbette meşru alışveriş anlamında yasaklanmaz. Ancak burada dinin en önemli ibadeti namazın, “Dilerseniz sadece öğretici mekanizmayı ve aparatlı akıllı pusulanızı cebinize koyarak her yere götürüp çalıştırıp namaz kılabilirsiniz.”¹⁸ denilerek verilmesini, dinî duyguların istismar edilmesi veya en azından ticarî pazar oluşturmaya yönelik kapitalist algı olarak kabul ediyoruz. Her an doğru bilgiye ulaşma imkânını internet sitelerinde arayan halkın, bu istismara mağlup düşmemesi mümkün değildir.

Muhtemelen bu sitelerle iş birliği yapan veya zımnen destekleyip Müslümanların dinî duygularını tahrif etmek için çırpınan kesimlerin, bu faaliyetlere desteğinin bulunabileceği akıllardan uzak değildir. Söz konusu seccade ile namaz kılınabileceğine “caizdir”¹⁹ şeklinde fetva veren veya caiz olmadığını savunan²⁰ sitelerin mevcudiyeti,

⁶ Buhârî, Tıb, 7; Müslim, Selam, 88.

⁷ Mesela bkz: <http://www.adabasini.com/haber/>

⁸ Bkz: <http://19.org/tr/corek-otu/>.

⁹ <http://www.gazetevatan.com/mezarda-yakmayan-kefen-satisi--719699-gundem/>.

¹⁰ Altınay, Ramazan, “Satranç”, Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXXVI, 180. İstanbul, 2009.

¹¹ <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201701171026803893-diyanet-satranç-fetva/>.

¹² <http://www.haber7.com/yasam/haber/2293269-regaip-kandili-orucu>.

¹³ <http://www.sabah.com.tr/medya/2016/05/20/berat-kandili-berat-gecesi-namazi>

¹⁴ <http://mutlulugunsifresi.com/uc-aylarda-her-gune-bir-dua.html>

¹⁵ <https://www.ilimalemi.com/dilek-dualari/19728->

¹⁶ Bkz. <http://www.namazogretenseccadem.net/>.

¹⁷ Bakara, 2/144.

¹⁸ Bkz: <http://www.namazogretenseccadem.net/>

¹⁹ Bkz: <http://www.islamalimi.com/konusan-seccadeyle-namaz-kilmak-caiz-midir/>

²⁰ Bkz: <https://www.frmttr.com/İslam-ve-İnsan-Bölmüleri>

sosyal medya aracılığıyla dinin ne şekilde malzeme yapıldığını ve dini bir konuda halkın nasıl savrulduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. “İslâm” kimliği altında yayın yapan bazı TV kanallarında gösterilen reklamlar da bu bağlamda irdelenmelidir.²¹ Kitap satışı yapmak maksadıyla ürün yanında kimi duaların hediye verildiğinin ancak bunu yaparken sadece kitabın satıldığının söylenmesi düşündürücüdür. Zira duaların satılmadığı izlenimi verilerek maliyet analizi yapılmakta, Tıbb-ı Nebevî ile alakalı rivayetlerin ticari kazanç kapısı haline getirildiği görülmektedir.²²

Bunlar arasında mesela bir yayınevi tarafından yayın politikası olarak “500 Aşk Duası, Gizli Sırların Keşfi Dua ve Tılsım Hazinesi, Arşî Titreten Dualar, Günahkârın Zikir Defteri, Tılsımlı Dualar ile Şahmeran Duası” gibi isimlendirmelerle bir ürünün piyasaya sürülmesi hatta dolma kalem satışlarında bile dua/ayet/tılsım yazımında manevi unsurların kullanılması, muska ve hamaylı türü yönlendirmelerin açıkça öne çıkartılması²³ din duygusunun nasıl ticari bir pazar haline geldiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

İkincisi: Sosyal medyada mezhep düşüncesinin nasıl etkin olduğunu gösteren ve 12.04.2017 tarihinde rahmetli sanatçı İbrahim Erkal’ın beyin kanaması geçirmesi ile ilgili haber üzerinden değerlendirmek isteriz.²⁴ Zira sanatçının sevenleri tarafından kendisine ait Facebook ve Twitter hesabından yapılan söz konusu tarihli paylaşım, “rivayetın mecrasından nasıl saptırıldığı” bağlamında önemli ve güncel bir örnektir. Değiştirmeden aldığımız paylaşım metni şu şekildedir:²⁵

“Değerli Sanatçımız için bu duayı okuyalım. (*Reva Aliyyül-Rıda, fe-kale, Haddeseni ebi Musel-Kazım an ebihi Caferis-Sadık an ebihi Muhammedenil-Bakır an ebihi Zeynelabidin Ali an ebihi-Hüseyn an ebihi Ali bin Ebi talib radiyallahü anhüm, kale haddeseni habibi ve kurretü aynı Resulullahi sallallahü aleyhi ve sellem, kale haddeseni Cibrilü, kale semitü Rabbülizzeti yekülü, La ilahe illallahü husni, men kale-ha dehale husni, ve men dehale husni emine min azabi.*)”

Dikkat edilirse metinde, haberin râvî kaynağını bildiren sened dediğimiz (*Reva Aliyyül-Rıda fe-kale...* diye başlayan) bölüm ile metin kısmı (*La ilahe illallah husni...*) yer almaktadır. Bu ifadelerin tamamının dua olduğu düşüncesiyle hastanın şifa bulabilmesi için paylaşılması tavsiye edilmektedir. Hâlbuki paylaşılan metnin sened kısmında, haberi nakleden bazı kişilerin (râvîlerin) adı yer almaktadır. Metin kısmında ise dua anlamını içeren bir ifade yoktur. Paylaşılan haberde metnin çevirisi “*Lâ ilâhe illallah benim kalemdir. Kim bu kaleye girerse benim korumam altındadır. Kim de kaleme girmiş ise o cehennemden emin olur*” demektir. Dua olduğu iddia edilen bu kısmın, bazı internet sitelerinde hatta bazı kitaplarda²⁶ yer aldığı dikkate alınırsa Türk toplumunda bir dua ve hadîs metninin nasıl anlam değiştirdiği daha iyi anlaşılabilir. Bu duayı okuyanın acil şifa bulacağı²⁷ ve hastaya nasıl okunacağı²⁸ “İslâm harfleri ile yazılıp, doğru okunması lâzım”²⁸ şeklinde açıklanması, “Bu duâ Kur’ân-ı kerim harfiyle yazılıp ruh dengesi bozuk kimseye okunursa akıllanır, hastaya okunursa şifa bulur.”²⁹ denilmesi oldukça dikkat çekmektedir. Söz konusu paylaşım üzerinde durulmasını gerektiren diğer bir husus,

²¹ <https://www.facebook.com/yasintvresmi/posts/869632339776919>.

²² <https://lokmanhekim.wordpress.com/2014/05/>.

²³ <http://aysayayinevi.com/>.

²⁴ <https://www.mynet.com/ibrahim-erkal-olumle-savasiyor-100034-mymagazin>.

²⁵ <https://www.facebook.com/ibrahimerkal/posts/2093833824176575>; <https://twitter.com/ibrahimerkal> ET: 23.04.2017).

²⁶ Sarı, İbrahim, *Duanın Önemi*, s. 51-52, Yayınevi Nokta E-Book, 1. Baskı, 2016.

²⁷ <https://www.ibadet.tv/hastaya-sifa-icin-okunacak-dualar/>

²⁸ <http://www.turktakvim.com/index.php?link=html/sifa-icin-dualar.html>

²⁹ <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Dualar/Detay/Ruhi-sikintada-okunan-Dua>

okuyanın dinî duygularından yola çıkarak dikkatini çekmek ve ne kadar dine uygun olduğu izlenimini verebilmek adına kaynakların zikredilmesidir. Aynen şöyle denilmektedir:

“(Tuhfe) kitâbının sonlarında, buyuruyor ki, İmâm-ı Alî Rızâ hazretleri Nişâpûra gelince, Ehl-i sünnetden yirmibinden çok âlim ve talebe, kendisini karşıladı. Dedelerinden gelen bir hadîs-i şerif okuması için yalvardılar. İmâm hazretleri, bütün dedelerinin isimlerini sayarak, şu kudsi hadîsi okudu: (*Lâ ilâhe illallah kal'amdır. Bunu okuyan, kal'ama girmiş olur. Kal'ama giren de azâbımdan kurtulur*). İmâm-ı Ahmed İbni Hanbel hazretleri buyurdu ki, bu hadîs-i şerif, bildirenlerin isimleri ile berâber, deliye okunursa, akli başına gelir. Hastaya okunursa, şifâ bulur. Böyle olduğunu, İbni Esîr “rahmetullahi teâlâ aleyh” de, (*Kâmil*) kitâbında bildiriyor.”³⁰

Hâlbuki bu bilginin doğrusu şöyledir:

“*Lâ ilâhe illallah kalemdir. Bunu okuyan, kaleme girmiş olur. Kaleme giren de azabımdan kurtulur*” ifadesini, yukarıda adı zikredilen kişilerden çok daha önce ilk defa hadîs olarak nakleden müellifler Ebû Nuaym (ö. 430/1038) ve Kudâî (ö. 454/1062) başta olmak üzere hicri V. Asrın âlimleridir.³¹ Ebû Nuaym, eserinde ehli beyte ait isnâdla söz konusu haberi verdikten sonra, haberin sıhhatini tetkik etmeden “Bazı hadîs imamları haberi bu isnâdla rivayet ettiği zaman, mecnun olanın aklının yerine geleceğini söylemişlerdir”³² ifadesine yer verir. Aynı bilgi, dönemin Şîa/Zeydiyye imamlarından Yahya Mürşidübillah b. Hüseyin Şeceri Cürcânî (ö. 499/1105)³³ adıyla bilinen *Emâli* müellifi tarafından “Bu haber bu isnâdla okunursa akli yitirenin mecnunluktan kurtulacağı”³⁴ ifadesiyle zikredilir ve haber Ahmed b. Hanbel'e (ö. 241/855) dayandırılır. Ancak haberin senedi zikredilmez.

Hadîs ilminde imla ettirilen eser anlamında “*Emâl*” türü eserler, bir muhaddisin öğrencilerine naklettiği haberleri veya gerekli gördüğü bilgileri bizzat yazdırmasıyla ortaya konulur. Hâlbuki anılan *Emâlî* türü eser, Şîa/Zeydiyye imamlarından Kadı Muhyiddin Muhammed b. Ahmed el-Kuraşî (ö. 610/1213) tarafından iki asır sonra derlenmiş olup tertibi tartışmalıdır. Ebû Nuaym, Kudâî veya Şeceri'nin alıntılıdığı rivâyeti doğrulayan bir başka sahîh hadîs kaynağı yoktur. Hâlbuki konu, yukarıda verilen internetteki bilgiye göre³⁵ Ahmed b. Hanbel'e (ö. 241/855) dayandırılmakta ve Ebû Nuaym'dan iki asır sonra vefat etmiş İbnü'l-Esîr'in (ö. 630/1232) kitabında yer aldığı iddia edilmektedir.

İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil*³⁶ adlı eserinde yaptığımız incelemede biz bu bilgi ve habere rastlayamadık. *Tuhfe* adıyla verilen kitabın müellifinin, söz konusu duanın *el-Kâmil* adlı eserde bulunduğunu söylemesi, bu kitabı görmeden veya ona isnâd ederek naklettiğini gösterir ki bu bir başka ilmî zaafiyettir. Kaldı ki yukarıdaki haberde müellifi verilmediğinden *Tuhfe*'nin tanınırlığından ve güvenilirliğinden bahsedilemez. Öte yandan söz konusu bilginin Ahmed b. Hanbel'e dayandırılması doğru değildir.

³⁰ <http://www.turktakvim.com/index.php?link=html/sifa-icin-dualar.html>.

³¹ Kudâî Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Cafer, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 323; Müessesetü'r-risâle, I-II, Beyrut, 2. Baskı,1407/1986; İbn Asâkir Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen, *Târihu Dımaşk*, V, 462; thk. Amr b. Garâme el-Umer, Dâru'l-fikr, I-LXXX, Beyrut,1416/1995.

³² Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh el-İsbahânî, *Hilyetü'l-evliya ve tabakâti'l-asfiyâ*, III, 192, Dâru'l-kütübil-ilmîyye, Beyrut, 1410/1989.

³³ Zirikli Hayruddin b. Muhammed b. Muhammed b. Ali ed-Dımaşkî, *el-A'lâm*, VIII, 141, Dâru'l-ilmî lilmelâyîn, Beyrut,15.Baskı,1423/2002.

³⁴ Şeceri Yahya Mürşidübillah b. Hüseyin Cürcânî, *Tertibü'l-Emâli*, I,15; 31, Tertip: Kadı Muhyiddin Muhammed b. Ahmed el-Kuraşî, thk: Muhammed Hasen Muhammed Hasen İsmail, Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, I-II, Beyrut, 1. Baskı,1422/2001.

³⁵ <http://www.turktakvim.com/index.php?link=html/sifa-icin-dualar.html>

³⁶ İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem İzzüddin el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-târih*, thk: Ömer Abdüsselam Tedmürî, Dâru'l-kütübil arabî, I-X, Beyrut, 1. Baskı. 1418/1997.

Hukukî Alt Yapı Boşluğu: Hz. Peygamber'in sağlığında hadislerin uydurulması - Peygamber Aleyhisselam uydurma rivayetleri tashih edeceği için- uygun bir zemin bulamamıştır. Hz. Ebûbekir ile Hz. Ömer devrinde alınan önlemler de hadis uydurma teşebbüslerini akamete uğratmıştır.⁴⁰ Hz. Osman ve Hz. Ali'nin şehadetleri ise bir otorite boşluğu meydana getirmiş ve söz konusu dönem "Fitne"⁴¹ adıyla tarif edilmiştir. Hukuk ve adalete dair hadis tarihinde vukua gelen boşluk, birçok alanda olduğu gibi hadislerin anlaşılması açısından da önemli kabul edilir. Zira idarî veya hukukî boşluktan istifade etmek isteyenler hadis uydurmaya başlamıştır. Bu bağlamda günümüz "Facebook Râvileri" de denetimsizdir. Bu sebeple paylaşımları hukuk alanında sınırsız olmamalıdır. Kötülüklerin daha hızlı yayıldığı dünyamızda, din ve ahlak değerlerini sadece vicdanlara bırakmayı bu bakımdan doğru bulmuyoruz. Toplumun dinî değerlerini önemseyen hukukî alt yapı boşluğu ivedilikle giderilmelidir.

Bilgi Paylaşımı Kaçınılmazlığı: Hz. Osman ile Hz. Ali'nin katillerinin bulunamaması İslâm toplumunda muazzam bir otorite boşluğu meydana getirmiştir. Bu süreçte Kaderiyye, Şîa, Mürcie, Cebriyye, Hariciye başta olmak üzere birçok mezhep/görüş veya deyim yerindeyse düşünce enstitüsü ortaya çıkmıştır. Mesela bunlardan Mürcie "Madem katiller bulunamadı, o zaman onların da cezası Allah'a kalmıştır"⁴² savunusu ile kendi içine kapanmıştır. Ancak bu içine kapanık yapı, pek çok mezhep ve meşrepte görülebileceği gibi uygun zemin bulduğu anda kendini ifade etmekten geri kalmamıştır. Öte yandan Şîa, Ehli Beyti kullanarak siyaseti şekillendirmeye kalkışmış, Mu'tezile ise siyasi otoriteye hâkim olunca fikirlerini halk üzerinde açıkça ifadeye zorlamıştır. "Kâdilkudât İbn Eb'i-Duâd'ın (ö. 240/854) yönlendirmesiyle Halife, 212/827 yılında bir emirname ile Mu'tezile'nin temel ilkelerinden Halku'l-Kur'an prensibini halka dayatmıştır."⁴³ Bu bağlamda Meşhur muhaddis Buhârî'nin (ö. 256/870) Ebû Hanîfe'yi (ö. 150/767) "Mürcii" olarak nitelemesini⁴⁴, talebesi Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin (ö. 189/805) de bazı ehli hadis tarafından aynı şekilde cerh edilmesini⁴⁵ ircâ kavramına yüklenen "devrin anlayışı" olarak kabul ediyoruz.

Bu sebeple günümüz sosyal medyasında, inandıkları değerlerle ilgili "Facebook Râvileri"ne sağlıklı bir sunum yapma imkânı sağlanmaz ise, bu paylaşımcılar nassları (Kur'an ve Hadîs) farklı şekillerde yorumlayıp pek çok fikir ve inancın savunucusu konumuna gelebilecektir. Nitekim günümüz internet ortamında söz konusu paylaşımcıların birçoğu -inançları gereği-, bir mezhebin veya görüşün savunucuları konumundadır; ancak bireysel görüntü vermektedir. Bu görüntü bilinçli veya şuursuzca yapıyor da olabilir.

Sosyo-Psikolojik Ortak Noktalar: Hadîslerin tedvin edildiği dönemle, dinî mezheplerin ortaya çıkışlarındaki egemen güç ve ortak yapı "İslâmî İlimler" idi. Asırlara tekâbül eden bu süreçte İslâm toplumu farklı isimler altında inşa ettikleri devletlerle, işlevsel hale getirdikleri kurumlarıyla topluma yön verdiler. Emevîler, Abbasîler, Zengîler, Eyyübîler, Memlûkler, Büyük Selçuklu ile Anadolu Selçukluları ve nihayet Osmanlı'da İslâm toplumuna yön veren ve toplumun inançlarını merkeze alan İslami ilimlere yönelik bir atmosfer vardı. Bugün "Facebook Râvileri" inandığı değerlere "fert planında" sahip çıkabilmek için çırpınmakta ancak İslami ilimlerdeki

⁴⁰ Müslim, İman, 221; Ebû Davud, Vitr, 26.

⁴¹ Çağrıncı, Mustafa, "Fitne", Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA), XIII, 157-158, Ankara, 1996.

⁴² Şehristânî Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdilkerim b. Ebîbekir, *el-Mîlel ve'n-nihal*, I, 139, thk: Abdülaziz Muhammed Vekil, Müessesetü'l-Halebi, I-III, Kahire, 1388/1968.

⁴³ Bozkurt, Nahide, "Me'mûn", Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXIX, 103, İstanbul, 2004.

⁴⁴ Buhârî Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *et-Târihu'l-kebir*, VIII, 81, Dâiretü'l-Meârifî'l-Usmâniyye. Haydarâbâd, 1359/1940.

⁴⁵ İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 227, Dâiretü'l-Meârifî'l-Usmâniyye, Haydarâbâd, 1. Baskı, 1372/1952; İbn Adî, Ebû Ahmed el-Curcânî, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, VII, 377, thk: Adil Ahmed Abdilmevcûd, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1. Baskı, 1418/1997.

metodolojiden yoksun olduğu için savrulmaktan kendilerini kurtaramamaktadır. Hatta birçok paylaşımcı sığınacak liman aramaktadır. Bunun geçmişteki izdüşümü, Müslümanların fetihlerle birlikte farklı din mensuplarıyla karışması neticesinde meydana gelen ferdî ve ictimâî sosyal değişimdir. Hz. Ömer (ö. 23/644) zamanında başlayan fetihler, Mu'tezile'nin etkin olduğu 80/699 - 232/846 ve Abbasilerin hüküm sürdüğü 132/750 - 655/1258 yıllar dikkate alınırca İslâm toplumundaki sosyal değişimin panoraması gözler önünde daha iyi canlandırılabilir. Nitekim söz konusu yıllarda hadisler üzerinden insanları etkilemeye çalışanların sayısı hiç de az değildir. Bugün de benzeri bir durum yaşanmaktadır. Söz konusu yıllarda hadisleri incelenmeden veya isnâd/metin tenkidi bağlamında incelese bile mezhep taassubuna düşen nice sözde râvî bulunmaktaydı. Bugün de paylaşımları ile pek çok düşüncenin bağnaz müdaviimleri bulunmaktadır. Dolayısıyla hadis uydurma faaliyetlerinin başladığı ve yükselişe geçtiği dönemin sosyo-psikolojik ortak noktaları ile günümüz "Facebook Râvileri"nin tutum ve davranışları arasında bir benzerlik bulunduğu söylenebilir.

Geçmiş Tecrübelerin İhmali: Abbasiler döneminde Mu'tezile'nin siyasi otoriteyi sahiplenmesi, mezhepler arasındaki ihtilafı tetiklemiştir. Buna karşın siyasi fırkalar kendi görüşlerini egemen kılmak adına hadis uydurma girişimlerinde bulunmuştur. Nitekim Râşid halifelerin ardından taraftarını çoğaltan Kaderiyye ve Mürcie karşı propagandaları için hadis uydurunca muhalifleri de onlara karşı atağa geçmiştir. Bunun sonucu Hz. Peygambere atılan iftiralar çoğalmıştır. Emevilerin Arap ırkını üstün gören savunusu ile Arapları ve Arapça'yı medhü senâ eden hadisler rivayet edilmeye başlamıştır. Bu bağlamda mezhep imamlarının ikamet ettiği Şam, Mısır, Horasan, Merv gibi İslâm şehirleri bizzat Hz. Peygambere (s.a.s) isnâd edilen rivayetlerle övülme yoluna gidilmiştir. Dine davet adına zahid kimliği altında nice şarlatanlar en küçük iyilik karşılığında sevap dağıtmaya başlamış, cennet kapılarını ardına kadar açmıştır. Bunun sonucu, ibadetlerde ifrata kaçan namaz tarifleri, oruç tutma şekilleri, şu sureyi okursan şu kadar sevap kazanırsın şeklinde sözlerle hadisler uydurulmuştur. Gelişen zamanlarda hadis âlimleri bu tür faaliyetlerin önüne geçebilmek gayesiyle halk arasından şöhret bulan hadisleri ayıklayan eserler yazmaya başlamıştır. Hadis Edebiyatı Tarihi alanındaki sayısız eser bunun bir göstergesidir. Bugün yaşananlar geçmişin anılan tecrübelerinden şekil itibarıyla çok farklı değildir.

Kategori Gelişim Endeksi (CDI- Category Development Index): Bir önceki bölümde çörek otu yağını-kremini, Regaip orucu tutmanın faziletini, yüz rekâtlı Berat gecesini namazının teşvik edilmesini, dilek duaları ile bunları öğreten eserlerin çoğalmasını, namaz kılmayı öğreten seccade örneğini vermek suretiyle bir ticaret ağı oluşturduğuna işaret etmiştik. Burada ise söz konusu tespitlerin nasıl pazar bulacağına, pazarlamacıların ürün satış performansı olarak ifade ettikleri "Kategori Gelişim Endeksi" kavramı çerçevesinde dikkat çekmek isteriz.

Hadisleri uydurma faaliyetinin başladığı devirde, toplumun dinî hassasiyetleri dikkate alınarak gerek ürünlerde gerekse yönetim, denetim, eğitim gibi birçok alanda tahrif faaliyeti yürütülmüştür. Mesela Hz. Ali (ö. 40/661) hakkında yetmiş hadis uydurduğunu itiraf eden Meysere b. Abdirabbih adlı yalancı râvî surelerin faziletine, patlıcan ve pirincin değerine, Ahmed ve Muhammed isimlerinin önemine, Kazvin şehrinin faziletine dair hadisler uydurmuştur. Bu tür rivayetler ne yazık ki Sa'lebi (ö. 427/1035), Zemahşeri (ö. 538/1144), Beyzâvi (ö. 685/1286) gibi âlimlerin tefsirlerinde analiz/tenkid edilmeden nakledilmiştir.⁴⁶ Bunun yanı sıra "Nüfuz ticareti yapmak isteyenlerin arzularına alet olan bazı kimseler, onların uygunsuz işlerine dinî bir

⁴⁶ İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh*, VIII, 254; Münâvî, Zeynüddin Muhammed Abdür-raûf el-Kâhîrî, *el-Yevâkit ve'd-dürer fi şerhi Nuhbeti'l-fiker*, II, 57, thk: el-Mürtezâ ez-Zeyn Ahmed, Mektebetü'r-Rüşd, I-II, Riyad, 1. Baskı, 1420/1999.

dayanak bulmak maksadıyla veya makam ve mevki sahibi kişilerin hareketlerini Hz. Peygamber'e onaylatarak çıkar sağlamak düşüncesiyle hadis uydurdukları da bir gerçektir. Meselâ bunlar ayvanın kalbi temizlediğine, patlıcanın her derde deva olduğuna dair hadisler uydurup bu mallara ilgiyi arttırmayı amaçlamışlardır.⁴⁷ Bugün de bilerek veya bilmeyerek benzeri bir tahribatın içinde yer alanların olabileceği gözden ırak tutulmamalıdır. Bu yönüyle pazarlamacıların, hangi ürünün satış performansının geçerli olabileceğini tanımladıkları "Kategori Gelişim Endeksi" devreye alınmalıdır. Nitekim sosyal medyada tespit edebildiğimiz kadarıyla mutsuzluk, ulaşılmak istenen idealler, aile huzursuzluğu, kalp ve gönül kırgınlıkları, bir makama gelmek için girilen sınavlar, günü gelmiş ancak ödenemeyen borçlar, işsizlik, dinî anlatma gayreti içine giren ama hedefe ulaşmayan faaliyetler, evlilik, kadın-erkek ilişkileri, İslâm âleminin maruz kaldığı sıkıntılar için kılınacak namaz reçeteleri gibi pek çok konuda nakledilen asılsız hadisleri/rivayetlerin nakledildiğini görmek var mümkündür.⁴⁸

Bunların her biri pazar oluşturma çabasından varestede tutulamaz. Anılan örneklerin ayet ve hadislerle ehil olmayanlar tarafından, sırf dinin vicdanlardaki izleriyle savunusu yukarıda işaret ettiğimiz gibi elbette doğru görülemez. Söz konusu alanları içeren bilgiler, halka arz edilirken ürün talepleri oluşturulduğu yok sayılmaz. Bununla birlikte, toplumun akredite ettiği eser ve kişiler, siyasetçi, sosyolog, psikolog veya din büyüğü zevatla -mesela umre faaliyetleri gibi- satış alanlarında reklam edilmesi, günümüzde oldukça dikkat çekmektedir. Bu bağlamda söz konusu paylaşım sitelerinde İsa-Masih, Buda, reenkarnasyon, ruha dair konular, satanizm, cinsellik, meşru olmayan meşrep ile mezheplerin eserleri ve öncülerine ait reklamların yer alması sıradan bir durum olmasa gerektir.

Unutmamak gerekir ki İslâm dininin iki nassı Kur'an ve Sünnet, asırlar süren bir tecrübeye yani İslâm toplumu hafızasına sahiptir. Bu tecrübeler, Müslümanlar öz değerlerine dönmeden İslâm dışı bir akıma karşı koyamayacakları sonucunu ortaya çıkartmalıdır. Nitekim hadisleri merkeze alarak din üzerinden toplumu yanıltmaya çalışanların uyanıklığı, geçmişte olduğu gibi zamanımızda da gerek fertler gerekse devletler üzerinde açıkça görülebilmektedir. Kimi kurum ve kuruluşlar ile kimi fertler bu akımlara karşı koyamayıp savrulmalar yaşayabilmektedir. Elbette bu konuda yeterli ilmi donanımı olanlar kendilerini koruyabilmektedir.

Ancak hadis merkezli toplumsal hafızanın yeniden egemen kılınması ne sadece akademik bir yapıdır ne de fertlerin bağımsız ve denetimsiz paylaşımlarıdır. Topluma mal edilebilecek hem yaygın hem de örgün bir eğitim modeli olmalıdır. Aksi halde halka inmeyen bir ilim, ilimle fertleri yükselmeyen bir millet asla medeniyet kuramayacaktır.

Facebook Râvileri Hakkında Çözüm Önerileri

Buraya kadar "Facebook Râvileri" şeklinde adlandırdığımız sosyal medya dinî metin (özellikle ayet ve hadis) paylaşımcılarının, toplumun dinî ve fikrî yapısını ilmek ilmek ördüğü ve etkilediği bir gerçeğini ifade etmekte masadımız. Ancak burada, toplum mühendisliği yaparak en doğal haklarını kullananları rencide etmek niyetinde değiliz. Hiç kuşkusuz toplumun sorunlarına dair bazı tespitlerde yapmak ve bunlar hakkında görüş beyan etmek, içinde yaşadığı toplumun her bir ferdi adına kaçınılmazdır. Ancak kimi "Facebook Râvisi"nin çeşitli hadis paylaşımlarıyla birçok Müslümanın düşünce ve inanç sisteminde farklı din olgusu meydana getirdiğini de ifade etmek isteriz. Hiç kuşkusuz dinin, karşı tarafa teklif edilmesinde ve kişilerin dine davet edilmesinde çok farklı metotlar uygulanabilir. Ülkemizde birçok kurum ve kuruluş hatta vatandaş,

⁴⁷ Kandemir, M. Yaşar, "Mevzû", Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXIX, 494, İstanbul, 2004.

⁴⁸ <http://www.hanimlar.com/makale/dini-bilgiler/farkinda-olmadigimiz-muhtesem-bir-hazine->

karşılaşmış olduğu dinî alana dair problemlerde öncelikle Diyanet İşleri Başkanlığından fetva sormak suretiyle bir metot arayışına girmektedir. Zira mevcut hukuk sistemi bunu gerektirmekte veya bir diğer ifadeyle insanımız bunu daha güvenli bulmaktadır.

Bu çalışmada önerimiz din üzerinden kurgulanacak olası problemlerin önüne geçebilmenin yolunun “Hadîse Sistemik Yaklaşım Bilinci” olduğudur. Zira hadisleri, kendi şartları içinde ve değerleri bağlamında değerlendirmeye tabi tutmadan olduğu gibi almak ve topluma mal etmek, İslâm toplumunun –geçmişte olduğu gibi- bugün de en önemli sorunlarından biridir.

Ülkemizde Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından güvensizlik telkin eden bazı ürünlerin⁴⁹ ve Sağlık Bakanlığı aracılığıyla insan sağlığına zararlı maddelerin toplatılması⁵⁰ veya gıda endüstrisinin ticaret maksatlı olduğuna⁵¹ dair hukuk ve adalet bağlamında mücadele içinde bulunduğu bilinen bir gerçektir. Dinî konuların da bu hukuk bağlamında değerlendirilmesi gerektiğine inanıyoruz. İnternet ortamında, sosyal paylaşım sitelerinde “Müslümanın inanç esaslarına zarar vermemesi” için hukuk ve adalet kapsamında bir denetimi kaçınılmaz görüyoruz. Bu bağlamda bazı çözüm önerilerimizi şu şekilde sıralamak isteriz:

- 1.** Dinî bir konu, dinin temel ilkelerinden uzak kalınarak çözülemez. Bu sebeple dini problemleri, kendi iç dinamikleri ile ele almak gerekir. İslâm dini bu bağlamda güçlü temelleri olan engin bir toplum hafızasına sahiptir. Bu bilimsel deneyimlerden istifade edilmelidir.
- 2.** İslâm dinî metinleri, orijinaliği deşifre edilmeden ele alınmalıdır. İslâm toplumlarında Arapça her zaman ilim dili olarak kabul görmüştür. Bu nedenle İslâm’ın temel değerlerini oryantalist düşünceden (veya bir başka akımdan) değil, İslâm’ın öz yapısından ve kendi düşünce sisteminden inşa etmek gerekir. Bu nedenle İslâm bilgi geleneğimize bizi bağlayan köprülere yani ilim ve düşünce şahsiyetleri ile onların edinmiş olduğu engin tecrübelerimize ihtiyacımız vardır. Arapça’nın ilim dili haline getirilmesiyle bu mümkün olabilir.
- 3.** İnanç ister dinî ister gayri dinî olsun her insan için bir değerdir. Bu değer korunması adına ferdin salt vicdanı yeterli gelmez. Devletin, Müslümanların inandığı değerleri önemseyen bir hukuk sistemi olmalıdır. Ancak öngörülen hukuk sisteminin, dini (İslâm’ı) denetleyemeyeceği ve buna güç yetiremeyeceği hatta İslâm’ın her zaman üstün geleceği de bilinmeli ve bu bağlamda güncel değerlendirmelere (içtihat ve düşünce sistemlerine) kapı aralayan bir sistem üzerinde çalışılmalıdır. Zira hukukun nihai hedefi, art niyetle dinin/inancın kullanılmasını denetlemektir. Bu yüzden din ve devlet vazgeçilmez iki unsurdur. Zira insanların birbiriyle iletişimde etkin olan sosyal paylaşımlar, din alanında ve devletin denetimi anlamında boşluk kabul etmeyecektir.
- 4.** Her insan öğrendiğini paylaşmak ister. Bu nedenle bilgi paylaşımı kaçınılmazdır. Paylaşım ağları ile özellikle dine dair bilgiler –salt tartışmaya değil- ferdin gelişimini destekleyecek bir metotla “uygulanabilir şekilde” erişime açılmalıdır. Dinî metinlerin (bu çalışma kapsamında hadislerin), öğretiminden uzak kalınmamalıdır. Güvenilir hadis düşünce enstitüleri kurulmalı ve bunlar örgün ve yaygın eğitim şeklinde sosyal ağlara açılmalıdır.
- 5.** İslâmî ilimler, merkezinde Kur’ân ve Hadîs olmak üzere –oryantalist düşüncelerden arındırılarak- yeniden yapılandırılmalı, denetimi İslâm dışı güçlere

⁴⁹ <http://www.ahaber.com.tr/galeri/turkiye/bakanlik-30-urun-icin-toplatma-karari>

⁵⁰ <http://www.egitimtercihi.com/gundem/8365-insan-sagligina-zararli-52-urun>

⁵¹ <http://www.hurriyet.com.tr/canan-karatay-ekmek-uretenler-bana-kizmasinlar-ama-40419273>

bırakılmamalıdır. Dinî duygular üzerinden bir başkasının maddi kaygularına Müslümanlar maruz bırakılmamalıdır.

6. Ayet ve hadislerde her dönem farklı yorumlara neden olabilecek değerler, Müslümanların dini hassasiyetleri göz ardı edilerek bağlamından koparılmadan sunulmalıdır.

7. Her ne kadar gerçekleşmesi hayalî izlenimi verse de sosyal medya kullanıcılarının dini paylaşımlarda üye olabileceği güvenilir internet siteleri oluşturulmalıdır. Bu bağlamda akademik alan çalışmaları ve düşünce merkezleri ile hadis enstitülerinin kurulması -fert ve toplum lehine- sosyal medyada teşvik edilmelidir. Sosyal medya kullanıcı profilleri sahte hesaplardan arındırılmalıdır.

8. Sosyal medyada yer alan dinî söylemler esasen birer yönlendirmedir. Sağlıklı bir gelişim için, dinî duygu ve inançların alınıp satıldığı bir pazar yeri olmaktan korunmalıdır. Bu konuda Bilişim Teknolojileri ve İletişim Kurumu gibi denetleme kurumları din alıp din satan sitelere, kişilere veya sistemlere karşın etkin önlem almalıdır. Ancak bu denetim, alternatifsiz olmamalıdır. Zira baskı altına alınma her inanç sistemi, boşluk bulduğunda aktif hale gelebilecektir.

9. Kur'an ve hadislerin öğretimi, düşünce sistemine kabullendirilmesi için bir dizi eğitim planlamasına gidilmelidir. Bu bağlamda Kur'an ve Hadis öğretimi sadece İmam Hatip Liseleri ile İlahiyat Fakültelerinin özeli görülmemelidir. Din ve sosyal hayat birbirinden uzaklaştırılmamalıdır.

10. Dinî konuları topluma derinlemesine anlatacak uzmanların (âlimlerin) varlığı kaçınılmazdır. Bu sebeple din ile ilgilenen yetkin şahsiyetlerin güncel ifadeyle Diyanet, İlahiyat veya Medrese mensuplarının "Topluma Liderlik" yapmasından çekinmemelidir. Bu zevatın "zamanın gereklerine uygun olarak" yetiştirilmesi için gereken eğitim faaliyetlerine özgün bir şekilde başlanmalı ve bunun eğitim politikaları oluşturulmalıdır. Aksi halde farklı kılık-kıyafetlerde nice kişiler bu çalışma kapsamında bahsedilen İslâm toplumunun geçirdiği tecrübeleri yetkin şekilde tanıyamayacak ve Müslümanları şahsi emellerine alet etme gayreti içinde olacaklardır. Oysa İslâm, kişilere bağımlı olmayı değil, dine bağlı olmayı öğretir.

11. Din ideolojik bir sistem değildir. Ancak atmosferi din olan bir sistem içinde yaşanabilir. Bu sebeple Hz. Peygamber devrindeki Mescid-i Nebi ile Suffe Ashabının ilmi gayretleri, hicri ilk asırdaki hadis tedvîn faaliyetlerindeki ilim meclisleri, fikirlerin tartışıldığı fıkıh-kelam-tasavvuf merkezleri bu atmosferin önemli örnekleridir. Beytü'l-Hikme misali düşünce enstitüleri, dârülhadîsler, Nizamiye ve Süleymaniye Medreseleri, Hindistan alt kıtasından Endülüs'e varıncaya kadar her zaman dinî ilimlerin "bir atmosfer içinde" tahsil edildiği kurumlar olmuştur. Toplumun güvenilir merkezleri olarak kabul görmüştür. Bu tür güvenilir merkezler ihdas edilmelidir.

12. Günümüz sosyal medya kullanıcıları, din alanında eğitimsiz ve denetimsiz bir şekilde Kur'an ve Sünnet bilgilerini paylaşmak suretiyle adeta savrulmaktadır. Salt akli egemen kılarak bu savrulmayı tetikleyen oryantalizm, kurmuş olduğu çeşitli dernek ile üniversite kürsülerindeki Arapça ve İslâm kültürüne ait yazılı eserlere yönelmek suretiyle özellikle XIX. asırda Pozitivizmle birlikte İslâm toplumunu mercek altına almıştır. Günümüzde bu düşünce yapısının gerçek yüzü, çok saygın Müslüman ilim ehlinin gayretleri ile -tamamen olmasa da- çürütülmüş ve oryantalistlerin gerçek yüzleri ortaya çıkartılmıştır. Ancak yine de sosyal medya kullanıcıları arasında en güncel sunum şekilleriyle oryantalist dernekler ve yapıların faaliyetlerine devam edebildikleri hatta çeşitli düşünce enstitüleri adı altında varlığını koruyabildikleri de unutulmamalıdır. Sapkın mezhep ve meşrepler bu bağlamda ihmal edilmemelidir. Bu yüzden sosyal medya kullanıcılarının özgüveni kırılmadan, örselenmeden özenle ve

planlı olarak özellikle genç kuşak, geleceğe hazırlanmalıdır. Bu, İslâm toplumunda günümüz fertlerine ve devletlerine düşen en temel görevdir.

SONUÇ

İslâm dini, özü itibariyle her insanı gönülden teslim alabilecek zengin bir donanımına sahiptir. Bu, onun en son ve en mükemmel din oluşunun gereğidir. İslâm'ın insanı kendine çeken olağan üstü manevi gücü, Hz. Muhammed'in (s.a.s) vefatıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Artık dinin kutsal metni Kur'an'ın İlahî yönü kapanmış ve ilk Müslüman nesil "Sahabe" ile birlikte son dinin müntesipleri İslâm'ı sadece vicdana ait kılmaktan öte akli değerlendirmelere de yönelmiştir. Bu durum, sahabenin Kur'an ve hadislerle dair içtihatlarıyla ortaya çıkmış, sonraki nesiller tarafından devam ettirilen ayırt edici bir özellik olmuştur.

Hz. Peygamberin ahirete irtihaliyle başlayan süreçte dine dair konularda fikir ayrılığının merkezinde hadislerin önemli bir yeri vardır. Hz. Peygamber çeşitli söylemleriyle (hadisleriyle) ashabını adeta vefatından sonraki döneme hazırlamıştır. Bu nedenle hadisler ilk günden itibaren elde edilmiş şekline (isnâd) ve ihtiva ettiği anlamına göre (metin) hep incelenmiştir. Hiç kuşkusuz hadislerin neden, nasıl, nerede ve ne şekilde söylendiğinin araştırılması ve anlaşılmasına dair yapılacak bir tartışma/tenkid dine zarar getirmez. Buradaki tenkidi Türkçemizdeki salt eleştiri anlamında kullanmıyoruz. Bilakis rivayetin tahlili/analiz olarak kabul ediyoruz. Zira hadisler üzerinde farklı görüşlerin ortaya konulmasında İslâm toplumu engin tecrübeler edinmiştir. Bu yönüyle hadislerle ilgili yapılabilecek her tartışma ilmi bir derinlik gerektirir. Her hadisin salt metnini tartışmamak ve içeriğinden farklı manalar çıkartmamak kolay değildir. Hadis ilmine dair yapılan ve beş asrı içine alan hadis usulündeki metodolojik çalışmalar bize göstermektedir ki Hz. Peygamberden nakledilen rivayetler, İslâm'ın gerek tedvîn gerekse rivayet ile dirayet dönemlerinde önemli tartışmalara ve değerlendirmelere kaynaklık etmiştir.

Hadis ilminin engin kaynaklarına vâkıf olmadan yapılacak ve salt akli esas alan mesnetsiz değerlendirmeler -uzun veya kısa süreli de olsa- her zaman akamete uğramıştır. Bu bakımdan günümüzde bilerek veya bilmeden yapılan, dinî duyguların baskın görüldüğü hadis metinlerinin paylaşımı ile bu konudaki gayretlerin etkili ve faydalı olabilmesi ancak "Hadîse Sistematik Yaklaşım Bilinci" ile elde edilebilir. Bu çalışmada "Facebook Râvîleri" tanımlamasıyla ifade edilen sosyal paylaşımcıların böylesi bir şuuru elde etmesi, ancak planlı bir eğitim ve denetimle sağlanabilir. Bu nedenle din ve devlet birbirinden ayrılmaz iki önemli erklerdir. Fertlerin fikirlerini ve inançlarını hür bir şekilde karşı tarafa zarar vermeden yapabilmesi için, devlet üzerine düşen hukukî düzenlemelerin tanzimi kaçınılmazdır. Din, dinî argümanları olmadan salt akılla değerlendirilemez. Bu konuda İslâm toplumu özellikle son yüzyılda oryantalistler üzerinden sistematik bir şekilde gelen fikir çalkantılarına maruz bırakılmıştır.

Din üzerinden yürütülecek veya kurgulanacak olası problemlerin önüne geçebilmek ve Hz. Peygamberin daha iyi anlaşılması için "Facebook Râvîleri" denetimsiz bırakılmamalı, çeşitli çözümler üretilmelidir. Zira Müslümanları peygamber sevgisinden ayırmak hiçbir zaman mümkün olmamıştır. İslâm toplumu, hadisleri kendi şartları içinde ve değerleri bağlamında değerlendirmeye tabi tutmadan olduğu gibi aldığı günleri hafızasında güçlü bir şekilde tutmaktadır. Bu, İslâm toplumunun sosyal ve ilmî birimlerini içeren engin tecrübeleridir. Bugün de hadis metinlerini ilmî değerlendirmelere tabi tutmadan topluma mal etmek, "Bunu Yapmak Peygamberin Sünneti" şeklinde bir algıyla kabullendirmek gerek ülkemizin gerekse diğer İslâm ülkelerinin en önemli sorunlarından biridir.

Bu sorunların önüne geçebilmenin yolu, hadislerle dair yapılan ilmi çalışmalarını kaynağından öğrenmektir. Bu bağlamda ilim dili olan Arapça'yı orijinal hadis metinlerinden uzak tutmamak gerekir. Engin tecrübeleri bulunan âlimlerle irtibatlı olmak kaçınılmazdır. Peygambere olan muhabbet bağının sadece vicdani değil akli bir ihtiyaç olduğu zaruridir. Bu sebeple sosyal paylaşım sitelerinde gizlenmiş İslâm düşmanlarının çeşitli tuzaklarının bulunabileceği unutulmamalıdır.

Bu sorunların önüne geçebilmenin yolu, bilgi paylaşımını kaçınılmaz kılmaktır. Hadis merkezli denetimli siteleri örgün ve yaygın eğitim şeklinde sosyal ağlara açılmalıdır. İslâmî ilimleri oryantalist düşüncelerden arındırmak gerekir. İslâmî düşünceye sahip olanların, dini kullanarak çeşitli ticaret ağlarına mağlup olmalarını engellemek icap eder. Bu bağlamda devlet, denetleme kurumlarıyla din alıp din satan sitelere, kişilere veya sistemlere karşın etkin olmalıdır. Hadis düşünce enstitülerine daha etkin olarak sosyal medyada yer vermelidir. Hadislerle düşünen ve hadislerle yol alabilen gençlerin "Topluma Liderlik" yapmasından çekinmemelidir. Aksi halde farklı kılık kıyafetlerde nice kişiler, planladıkları bir süreçle Müslümanları –özellikle gençleri- şahsî emellerine alet etme gayreti içinde olacaklardır.

Gerek Hz. Peygamber devrinde gerekse ondan sonraki zamanlarda hadislerle toplumun ihyası, sadece İslâm'a gönül verenlerin vicdani beklentileri ile çözülmemiştir. Bilakis İslâm devletleri kurmuş oldukları ilmi ve sosyal kurumlarıyla toplumun eğitimini üstlenmeyi en önemli unsur kabul etmiş ve Müslümanları din alanında çeşitli savurulmalara karşı hem eğitmiş hem de korumuştur. Bu sebeple hadis merkezli toplumsal hafızanın yeniden egemen kılınabilmesi kaçınılmazdır. Bunun yolu ne sadece akademik bir yapıdır ne de fertlerin bağımsız ve denetimsiz sosyal paylaşımalarını serbest/kendi haline bırakmaktır. Çözüm, topluma mal edilebilecek hem yaygın hem de örgün bir sosyal medya eğitim modelidir. Aksi halde günümüzde halka inmeyen bir ilim, ilimle fertleri yükselmeyen bir millet asla medeniyet kuramaz.

KAYNAKÇA

- Ada Basını, (<http://www.adabasini.com/haber/>), (ET: 23.06.2017).
Ahaber.com, (<http://www.ahaber.com.tr/galeri/turkiye/bakanlik-30-urun-icin-toplatma-karari->), (ET: 26.06.2017).
Akıllı Seccade, <http://www.namazogretenseccadem.net/>, (ET: 24.06.2017).
Alexa.com, (<http://www.alexa.com/topsites>), (ET: 23.06.2017).
Altınay, Ramazan, "Satranç", Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXXVI, 180, İstanbul, 2009.
Ayan, Buğra, *Sosyal Ağlar Tarihi*, Abaküs Yayınları, Ankara, 2016.
Aysa Yayınevi, *Dua ve Havas Kitapları*, (<http://aysayayinevi.com/>), (ET: 24.06.2017).
Bozkurt, Nahide, "Me'mûn", Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXIX, 103, İstanbul, 2004.
Buhârî Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *et-Târîhu'l-kebir*, Dâiretü'l-Meârifi'l-Usmânîyye. Haydarâbâd, 1359/1940.
Çağrıçı, Mustafa, "Fitne", Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA), XIII, 157-158, Ankara, 1996.
Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh el-İsbehânî (ö. 430/1038), *Hilyetü'l-evliya ve tabakâti'l-asfiyâ*, Dâru'l-kütübil-ilmîyye, Beyrut, 1410/1989.
Eğitimtercihi.com, (<http://www.egitimtercihi.com/gundem/8365-insan-sagligina-zararli-52-urun-toplatildi-iste-liste.html>), (ET: 26.06.2017).
Ehlisünnetbüyükleri.com, (<http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Dualar/Detay/Ruhsikintada-okunan-Dua/77>), (ET: 24.06.2017).
Erkal, İbrahim, (<https://twitter.com/ibrahimerkal> 23.04.2017), (ET: 24.06.2017).

- Erkal, İbrahim, (<https://www.facebook.com/ibrahimerkal/posts/2093833824176575>). (ET: 24.06.2017).
- Forum.tr., (<https://www.frmtr.com>) İslam ve İnsan Bölümleri, İslami Sorular ve Cevaplar, 2014, (ET: 24.06.2017).
- Gazete, Vatan, (<http://www.gazetevatan.com/mezarda-yakmayan-kefen-satisi--719699-gundem/>), 2015, (ET: 24.06.2017).
- Haber7.com., *Regaib Kandili Orucu*, (<http://www.haber7.com/yasam/haber/2293269-regaip-kandili-orucu>), 2017, (ET: 24.06.2017).
- Hanımlar.com., (<http://www.hanimlar.com/makale/dini-bilgiler/farkinda-olmadigimiz-muhtesem-bir-hazine-hacet-namaz/>), (ET: 26.06.2017).
- Hürriyet.com., (<http://www.hurriyet.com.tr/canan-karatay-ekmek-uretenler-banaz-kizmasinlar-ama-40419273>), 2017, (ET: 26.06.2017).
- İbadet.tv., (<https://www.ibadet.tv/hastaya-sifa-icin-okunacak-dualar/>), 2015, (ET: 26.06.2017).
- İbn Adî, Ebû Ahmed el-Curcânî (ö. 365/976), *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*, thk: Adil Ahmed Abdilmevcûd, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, 1. Baskı, 1418/1997.
- İbn Arrâk, Ebu'l-Hasen Muhammed b. Alî el-Kinânî ed-Dımaşkî (ö. 963/1556), *Tenzîhu's-şerî'a*, thk: Abdülvehhâb Abdüllatif, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, I-II, Beyrut, 1. Baskı, 1400/1979.
- İbn Asâkir Ebu'l-Kâsım Alî b. el-Hasen (ö. 571/1176), *Târihu Dımaşk*, thk: Amr b. Garâme el-Umer, Dâru'l-fikr, I-LXXX, Beyrut, 1416/1995.
- İbn Ebî Hâtım, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî (ö. 327/938), *el-Cerh ve't-ta'dil*, Dâiretü'l-Meârifî'l-Usmâniyye, Haydarâbâd, 1. Baskı, 1372/1952.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/1449), *Lisânu'l-mizân*, thk: Abdülfettâh Ebû Gudde, Dâru'l-beşâirî'l-İslâmiyye, I-X, Beyrut, 1. Baskı, 1423/2002.
- İbnü'l-Esir, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem İzzüddin el-Cezerî (ö. 630/1233), *el-Kâmil fî't-târih*, thk: Ömer Abdüsselam Tedmürî, Dâru'l-kütübî'l arabî, I-X, Beyrut, 1. Baskı. 1418/1997.
- İlim Âlemi, (<https://www.ilimalemi.com/dilek-dualari/19728->), 2011, (ET: 24.06.2017).
- İslâm Âlimi, (<http://www.İslâmalimi.com/konusan-seccadeyle-namaz-kilmak-caiz-midir/>), 2015, (ET: 24.06.2017).
- Kandemir, M. Yaşar, "Mevzû", Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXIX, 494, İstanbul, 2004.
- Kudâi Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer (ö. 454/1062), *Müsnedü's-Şihâb*, Müessesetü'r-risâle, I-II, Beyrut, 2. Baskı, 1407/1986.
- Lokman Hekim, (<https://lokmanhekim.wordpress.com/2014/05/>), 2014, (ET: 24.06.2017).
- Mektebetü'l-Hüseyniyye, *Hadîsü Silsileti'z-zeheb*. (http://imamhussainlib.com/arabic/pages/ah10_6.php), (ET: 26.06.2017).
- Merkezü'l-İman, (<https://www.facebook.com/AlThqr/posts/915644841807135:0>), (ET: 26.06.2017).
- Mutluluğun Şifresi, (<http://mutlulugunsifresi.com/uc-aylarda-her-gune-bir-dua.html>), 2017, (ET: 24.06.2017).
- Münâvî, Zeynüddin Muhammed Abdürraûf el-Kâhirî (ö. 1031/1622), *el-Yevâkit ve'd-dürer fî şerhi Nuhbeti'l-fiker*, thk: el-Mürtezâ ez-Zeyn Ahmed, Mektebetü'r-Rüşd, I-II, Riyad, 1. Baskı, 1420/1999.
- Mynet.com, (<https://www.mynet.com/ibrahim-erkal-olumle-savasiyor-100034-mymagazin>), 2017, (ET: 24.06.2017).

- New York University The Center For Religion And Media: (www.crmnyu.org), (ET: 23.06.2017).
- Sabah.com, (<http://www.sabah.com.tr/medya/2016/05/20/berat-kandili-berat-gecesi-namazi->), 2016, (ET: 24.06.2017).
- Sarı, İbrahim, *Duanın Önemi*, Yayınevi Nokta E-Book, 1. Baskı, 2016.
- Sputniknews, (<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201701171026803893-diyamet-satranc-fetva/>), 2017, (ET: 24.06.2017).
- Şecerî Yahya Mürşidübillah b. Hüseyin Cürçânî, *Tertibü'l-Emâlî*, Tertip: Kadı Muhyiddin Muhammed b. Ahmed el-Kuraşî (ö. 499/1105), thk: Muhammed Hasen Muhammed Hasen İsmail, Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, I-II, Beyrut, 1. Baskı, 1422/2001.
- Şehristânî Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdilkerim b. Ebîbekir (ö. 548/1153), *el-Milel ve'n-nihal*, thk: Abdülazîz Muhammed Vekil, Müessesetü'l-Halebî, I-III, Kahire, 1388/1968.
- Türkiye Takvimi, (<http://www.turktakvim.com/index.php?link=html/sifa-icindualar.html>), (ET: 26.06.2017).
- University of Colorado Boulder Center For Media, Religion And Culture: (www.colorado.edu/cmrc/), (ET: 23.06.2017).
- University of Southern California Center For Religion And Civic Culture: (<https://crcc.usc.edu/>), (ET: 23.06.2017).
- YasinTV., (<https://www.facebook.com/yasintvresmi/posts/8696323397...>), (ET: 24.06.2017).
- Yüksel, Edip, (<http://19.org/tr/corek-otu/>), 2013, (ET: 23.06.2017).
- Zebîdî Ebu'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk el-Hüseyinî (ö. 1205/1791), *Tahrîcu Ehâdisi İhyâi ulûmiddin*, tahrîc: Ebu Abdillâh Mahmud b. Muhammed el-Haddâd, Dâru'l-âsime, I-VII, Riyad, 1. Baskı, 1408/1987.
- Zehebî Şemsüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed (ö. 748/1348), *Mizânu'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, thk: Ali Muhammed el-Becâvî, I-IV, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1. Baskı, 1383/1963.
- Zirikli Hayruddin b. Muhammed b. Muhammed b. Ali ed-Dımaşkî (ö. 1396/1976), *el-A'lâm*, Dâru'l-ilmi lilmelâyin, Beyrut, 15. Baskı, 1423/2002.